

in the plane of existence of ethnic groups. The author writes that the structure of ethnic stereotype is a system of relations that represent different types of social relations in society. Much attention is given to characteristic discontinuity between the theoretical description of ethnic stereotypes and their practical solutions applied in the study of ethnic relations as a field of scientific knowledge.

According to the article the process of settlement of ethnic conflicts implies the use of a complex variety of techniques, with one of the most common and effective technique is negotiations.

The author established that ethnically hetero-stereotypes of Ukrainian society have potentially dangerous elements of relationships between different ethnic communities. The author comes to the conclusion that there is a need of the development of system of early prediction of conflict situations and a model of the emergence and spread of conflicts. This system will effectively prevent the crisis state of interethnic relations with dangerous consequences.

Key words: ethnic relations, ethnic stereotypes, the auto-stereotypes, hetero-stereotypes, inter-ethnic tension, ethnic conflicts resolution.

Received October 22, 2014

Revised November 21, 2014

Accepted December 09, 2014

УДК 130.1 : 316.614

М.В. Семиліт

semilet@mail.ru

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ СОЦІАЛЬНО- ПЕРЦЕПТИВНОГО СТАТУСУ ОСОБИСТОСТІ У ГРУПІ

Semylit M.V. Gender differences of socio-perceptual status of a personality in the group / M.V. Semylit // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 500–509.

М.В. Семиліт. Гендерні відмінності соціально-перцептивного статусу особистості в групі. У статті виявлено психологічні детермінанти, що попереджають таке негативне явище, як порушення балансу чоловічого і жіночого як на рівні внутрішньої регуляції, так і на рівні зовнішніх стосунків. За допомогою методу семантичного диференціалу виявлено можливості визначення соціально-перцептивного статусу особистості в групі з точки зору гендерних особливостей, що сприяє усвідомленню

сутності гендерного конфлікту та дозволяє формувати більш ефективні стратегії взаємодії між чоловіками та жінками. Робота з соціальними стереотипами особистості дозволяє реагувати інакше в незвичних ситуаціях, формує нові навички соціально-перцептивної та гендерної поведінки. При допомозі визначення соціально-перцептивного статусу особистості, а також семантичного аналізу проєктивних рисунків формується здібність учасників міжособистісної взаємодії до використання компромісної моделі балансу взаємин між чоловіками та жінками, яка дає можливість в чоловічо-жіночих взаєминах спонтанно контактувати і здійснювати осмислений вибір. Величина соціально-перцептивного статусу визначається за трьома факторами: «Активність», «Валентність», «Потентність». Останній фактор визначає стратегію впливу особистості на оточуючих, за рахунок яких саме якостей (розуміння інших чи внутрішньої напруги, загрози) досягається вплив на оточуючих людей.

Ключові слова: психологія статі, гендерний конфлікт, статево-рольова ідентифікація, соціальна перцепція, соціально-перцептивний статус, семантичний диференціал.

Н.В. Семилет. Гендерные отличия социально-перцептивного статуса личности в группе. В статье исследована актуальная проблема современности, которая связана с ослаблением дифференциации мужского и женского начал в глобальном пространстве культуры. Показано единство и взаимообусловленность социальной структуры общества и представлений о социальном статусе, национальной специфике моделей полоролевой идентификации. В статье выявлены психологические детерминанты, которые упреждают такое негативное явление, как нарушение баланса мужского и женского как на уровне внутренней регуляции, так и на уровне внешних взаимоотношений. С помощью метода семантического дифференциала выявлены возможности определения социально-перцептивного статуса личности в группе с точки зрения гендерных особенностей, что способствует осознанию сущности гендерного конфликта и позволяет формировать более продуктивные стратегии взаимодействия между мужчинами и женщинами. Работа с социальными стереотипами позволяет реагировать иначе в привычных ситуациях, формирует новые навыки социальной перцепции и гендерного поведения. С помощью определения социально-перцептивного статуса личности, а также семантического анализа проєктивных рисунков формируется способность участника группового взаимодействия к использованию компромиссной модели баланса взаимоотношений мужчин и женщин, которая даёт возможность в сфере мужско-женских отношений спонтанного контактирования и осмысленного выбора. Величина социально-перцептивного статуса определяется по трем факторам: «Активность», «Валентность», «Потентность». Последний фактор определяет стратегию воздействия личности на окружающих, за счет каких качеств (понимания других или внутреннего напряжения) достигается влияние на других людей.

Ключевые слова: психология пола, гендерный конфликт, по-ло-ролевая идентификация, социальная перцепция, социально-перцептивный статус, семантический дифференциал.

Постанова проблеми та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. У період динамічних змін, демократизації нашого суспільства актуальною є проблема виявлення факторів, що впливають на взаємини чоловіка та жінки в групах різного типу. Соціальний статус особистості – це місце, яке займає людина в соціальній структурі групи чи суспільства взагалі. Соціальний статус віддзеркалює той набір конкретних якостей, що виявляє людина в процесі спілкування.

Кожна людина має певний набір якостей, можливостей характеристик, які знаходять свій вияв в її становищі в групі, сім'ї. У зв'язку з тим, що вона виконує багато соціальних ролей, якість їх виконання позначається на соціально-перцептивному коді об'єкта. Під соціально перцептивним кодом об'єкта ми розуміємо оцінки особистістю певних якостей його, що проектуються в тривимірному просторі на осі Сили, Валентності та Активності і є трьома координатами цього простору. Ці три координати (Оцінки за шкалами семантичного диференціалу) ми називаємо соціально-перцептивний статус особистості.

Наш науковий інтерес зосереджений не стільки на певних соціальних ролях (об'єктивно задекларованих) чи місцях-посадах, які займає людина, а на конкретних її якостях, які відображаються, сприймаються суб'єктами спілкування в процесі управлінської та навчальної діяльності. Наші експериментальні дослідження показують, що особистість зберігає відносно стійке значення соціально-перцептивного статусу в різних групах незалежно від того, яку роль вона відіграє, яку посаду займає.

Одним із завдань дослідження є виявлення вимог групи до поведінки чоловіка та жінки в ній. Статус чоловіка чи жінки акумулює в собі особливості соціально-психологічних характеристик особистості, відповідно до яких її становище, або зростає (особистість інтегрується в групі), або знижується, вона зазнає групового тиску і відцентрової динаміки, що відштовхує його, відчуваючи на собі тиск групи.

Аналіз досліджень та публікацій, в яких започатковане розв'язання цієї проблеми. Поняття «соціальної-перцепції», як особливостей та детермінант сприймання суб'єктом спілкування інших людей в групах, розглядають у наукових дослідженнях Г.М.Андрєєва, О.А.Бодальов, Д.Маєрс, Н.А.Нікіфорова, М.В.Семиліт. У цих дослідженнях виявлено залежність сприй-

мання іншої людини від настанов (ефект ореолу) [О.А.Бодальов], від соціального статусу, від фізичних характеристик людини (Д.Маєрс), від віку особистості (Н.А. Никифорова), особливостей динамічних змін суб'єкта спілкування «вирівнювання статусу в процесі інтенсивної взаємодії в групі» (М.В. Семиліт).

Постановка завдання. Мета нашого дослідження полягає у вивченні відмінностей, що існують у соціальних стереотипах, вимогах групи до проявів поведінки чоловіка та жінки, а також, як ці вимоги впливають на процес соціальної адаптації та інші сфери життєдіяльності людини в групі.

Поняття «статусу» характеризується формальним становищем людини в групі. Але ми не будемо розглядати декларативну сторону як характеристику займаного місця в групі чи колективі, а будемо визначати реальні якості людини, які, з одного боку, є результатом її взаємодії з групою, а з другого – визначають її впливовість на інших людей та групу в цілому, тобто є засобом впливу (статус як засіб впливу) Тобто, від того, наскільки ефективно індивід може здійснювати керуючі акти, наскільки він дієвий як суб'єкт взаємодії, залежить значення соціально-перцептивного статусу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Суть нашого підходу полягає в тому, що ставлення суб'єкта до іншої людини, предметів, явищ розуміється нами як сенс іншої людини, предмета, явища як суб'єкта відображення. Предмет, особа, будь-які обставини є не тільки сенсорною сукупністю відчуттів, але мають певний зміст (так як і дії особистості). Тому суб'єктивні відносини пов'язують нас не стільки з зовнішніми сторонами речей, як вказує В.М.Мясищев, скільки з їх значенням, з їх «суттю» [3,с. 146].

Надзвичайно важливою є проблема адекватного опису динаміки чоловічих та жіночих координат в групі. Для реалізації цієї мети нами створено 3-вимірний семантичний простір групи, осями якого (відповідно до Декартової системи координат) є: фактор Активності (А), який відображає рухливість чи спокій об'єкта, вона може бути як зовнішньо направлена, так і внутрішньо направлена в разі, якщо збудження не досягає об'єкта потреби. Валентність (В), який відображає привабливість чи непривабливість об'єкта, іншої людини. Потентність (П), сила, що відображає домінування чи, навпаки, підкорення однієї людини іншій.

На основі цього за всіма вказаними факторами проводилося шкалювання профілю полярностей у межах від -3 до $+3$, що відображає позитивну чи негативну значущість особи чи групи.

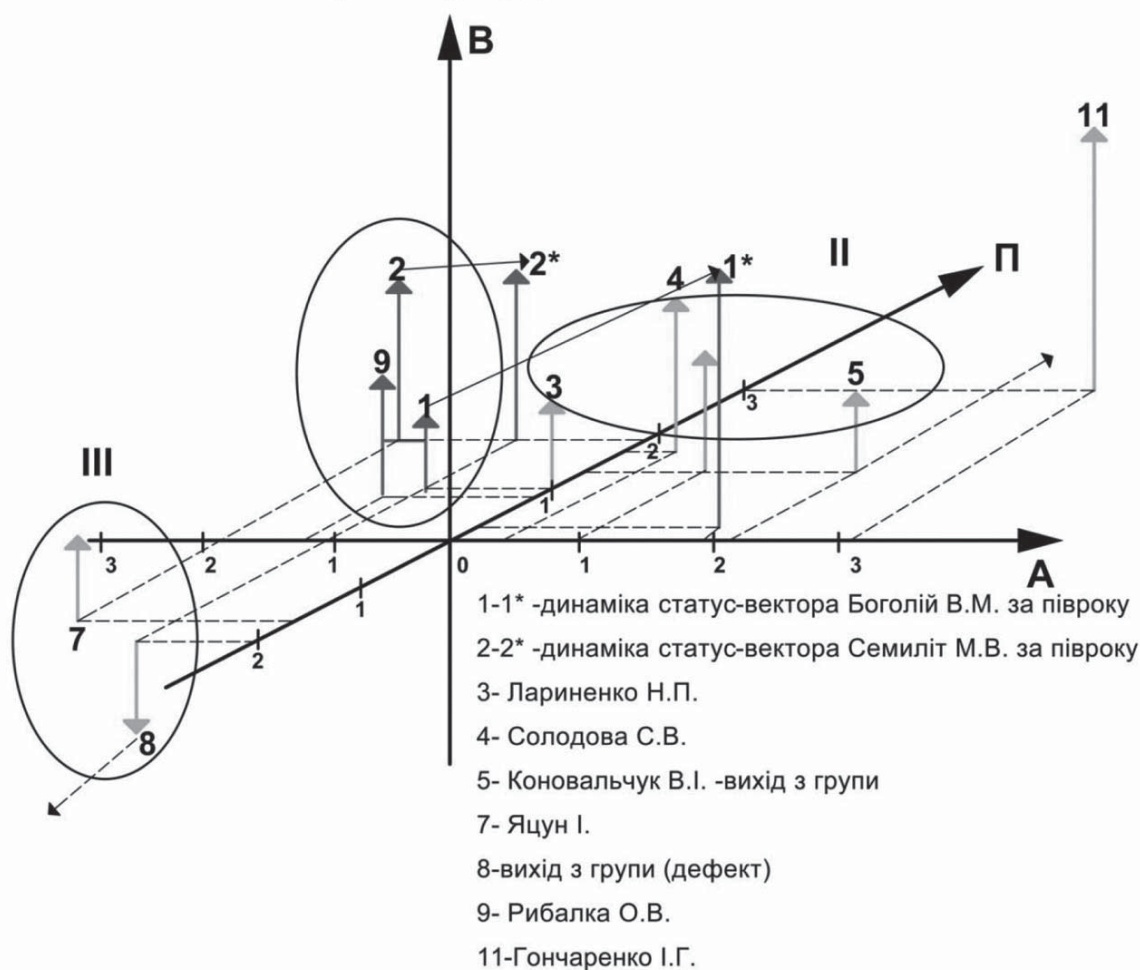
Техніка шкалування, так само, як і вільного опису, дозволяє для певної особи виявити найбільш значущі властивості об'єкта та їх взаємозв'язок. Крім того, оскільки члени групи користуються однаковим набором шкал, ми маємо можливість безпосереднього зіставлення результатів.

Отримані результати. Аналіз групових просторів по статусу дозволяє нам виділити окремі особливості, що характеризують становище в групі чоловіків і жінок. Перш за все, необхідно зазначити, що жінки можуть мати високий статус по фактору «Валентність», знаходячись, майже в будь-яких точках простору групи, тобто будучи домінуючими чи слухняними, спокійними чи жвавими. Для чоловіків група є набагато вимогливішою та жорсткішою: якщо чоловік має низький статус по фактору «Потентність», нерішучий, невпевнений у собі, то не було ні одного випадку, щоби він був емоційно привабливим для групи, мав високий статус по «Валентності». Тут ми поділяємо думку І.С.Кона про те, що «раніше його зобов'язували бути сильним, сміливим, витривалим, жвавим, але не особливо чутливим (інша справа – виявлення сильних почуттів типу гніву). Ці якості і зараз дуже важливі» [2, с. 80]. Невпевненість у собі, слабкість, протиріччя жорсткому рольовому стереотипу чоловічої статі. Жінкам в групі «дозволяється» більш варіативна поведінка. Вона не обов'язково повинна бути (як традиційно вважається) ніжною, лагідною, залежною, дозволяючи чоловіку бути сильним та енергійним, тому що у неї зберігаються високі оцінки статусу по «Валентності» при високих значеннях фактора «Потентності–Сили». Жінку як матір діти, група приймає і домінуючою, і сильною, і ніжною, чутливою. Підтверджується здавна прийнятий погляд на емоційну привабливість жінки. Напевно, це пов'язано з її традиційною роллю матері, у якої більш розвинені емпатичні якості, розуміння та любов. У своєму дослідженні ми підтвердили тезу О.О.Бодальова про те, що: «...жінки тонше відчують стан іншої людини за зміну в тембрі її голосу й інших сторонах її експресії, повніше відображають її зовнішність, точніше визначають ефект свого власного впливу на іншу людину тощо» [1]. Адаже жінка в сім'ї частіше за все виступає в ролі «сімейного психотерапевта», якому дитина з дитинства довіряє свої переживання та тривогу. Вона творець «сімейного тепла» – емоційного клімату, який слугує основою (якщо виключити фактори генетичного характеру) формування емоційного ставлення до оточуючих. «Залежно від цього світ в майбутньому постійно буде притягувати чи відштовхувати». Вона, на проти-

вагу чоловікам, є більш емоційно значущою, має більш високий статус за фактором «Валентності».

семантичний простір групи

Рис.1. Проекції статус-векторів учасників групи на вісь «Валентність»

Поле I (центральне) – чоловіки

Поле III – жінки, що оцінюють себе «слухняними»

Поле II – жінки, що оцінюють себе «домінуючими»

Як для чоловіків, так і для жінок високий соціально-перцептивний статус створює певну зону захищеності від тиску та агресії групи (в особистості спостерігається менша залежність від груп). Члени групи з низьким статусом за факторами сили (потентності), привабливості (валентності), зазнають відцентрованої динаміки, не витримуючи групового тиску, виходять із групи.

Статуси в групі чоловіків відрізняються більшою ситуативною активністю, і тривожністю, при значно нижчій «Валентності» (як вони самі себе оцінюють), тут ми бачимо, що в сучасному

сьогоденні скоріше чоловіки відчують себе недостатньо впевненими, переживаючи «комплекс меншовартості», хоча згідно з теорією психоаналізу повинно бути навпаки.

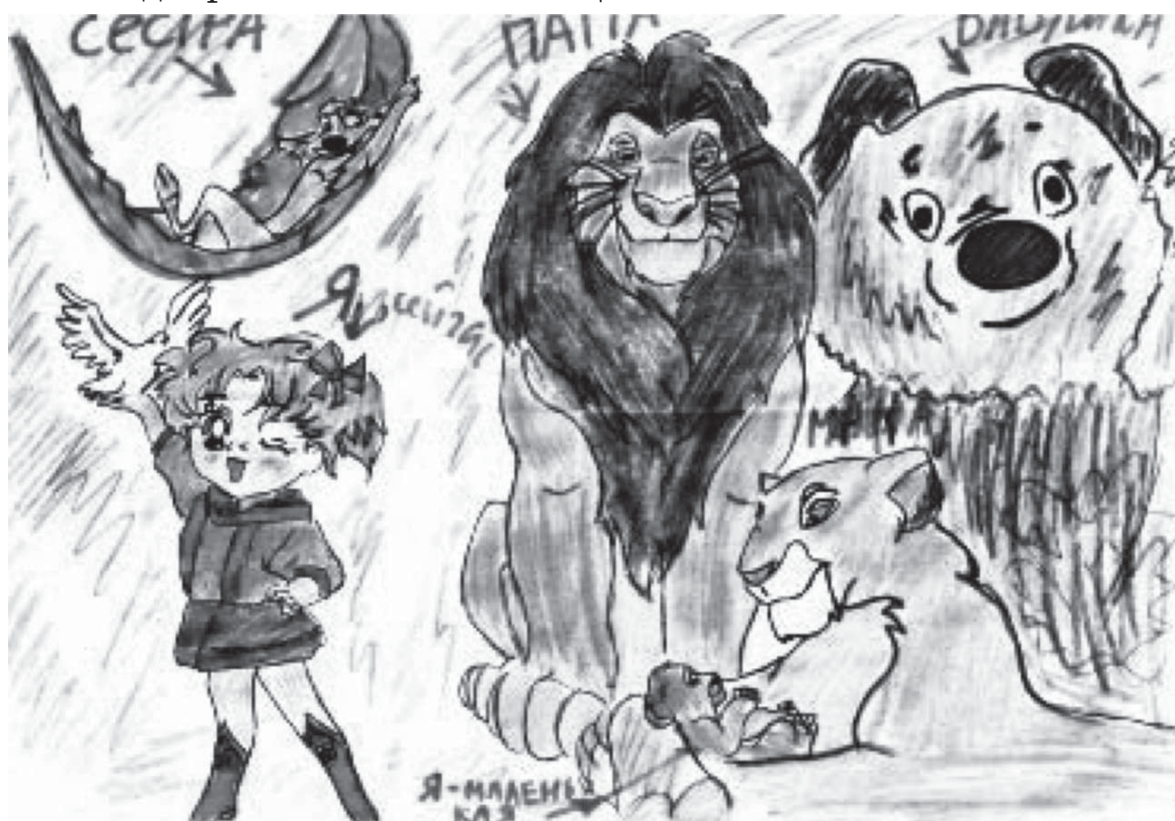
Соціальний стереотип жінки та чоловіка обумовлений, очевидно, умовами продовження роду та можливістю управління групою, (більш висока атракція – високий статус за фактором «Валентності») пов'язувались із сильним, активним, домінуючим чоловіком (як ідентифікація з агресором).

Наші дослідження дозволяють виділити «чоловіків-виробників», продовжувачів родоводу, чоловіків з лібідними потягами, та «чоловіків-вихователів», які компенсують свою чуттєвість та сексуальність в діючих виховних заходах. Дослідження А.Б.Орлова показали, що саме в школах працюють чутливі (сенситивні), слухняні й ніжні чоловіки. Перші (виробники) більш домінантні, впевнені в собі, егоцентровані, у спілкуванні займають позиції «над», їх пошукова активність спрямована на відбір більш піддатливих, залежних, які допомагають їм в самореалізації, інші (вихователі, психологи, художники) емоційно чутливі, тривожні, особистісно-центровані, направлені на виявлення актуальних потреб бажань їхнього партнера по спілкуванню. Аналіз семантичного простору (рис.1) статусів чоловіків і жінок показує наявність таких же двох типів жінок: домінуючих, незалежних, високостатусних(гр. II) і слухняних, залежних, чутливих (гр. II).

Коли по духовних та культурних цінностях суспільства, звичаях наносить удар інша цивілізація, починається розпад його на частини, дезорієнтація і розщепленість – відокремленість від цілющого. Виникає ситуація, про яку писав К.Г.Юнг: «Люди втрачають сенс життя, їх соціальна організація розпадається...» [4, с. 106]. Схід жив і насаджував культ (основний принцип) чоловічого, Батька всього (Духу), а Захід – образ Великої Матері (матерії), звідси – і сильний потяг людей західної культури до всього матеріального, як витісненої енергії любові до матері. Обидва архетипні принципи лежать в основі поляризованих соціальних систем сходу і заходу.

При зустрічі чоловіка східного типу з жінкою західної культури неминуче відбувається зіткнення-конфлікт, де для продовження діалогу повинен хтось із двох чи обидва партнера йти на поступки, жертвуючи своїм родовим архетипом поведінки, заради збереження шлюбу. Згідно зі статистичними даними є велика ймовірність розлучень в сім'ях, які засновані на представниках Сходу та Заходу (близько 90 %), внаслідок відсутності об'єднуючих культурних символів і традицій.

При семантичному аналізі проєктивних малюнків «Я та моя сім'я», «Я серед людей» нами виявлено родові особливості архетипних взаємин чоловіка та жінки. Зображення дозволяє вивільнити просторову й ієрархічну структуру взаємин: за рівнями (знизу, в центрі, вгорі), за віддаленістю або злитістю фігур, характером зв'язку між ними, за розміщенням праворуч чи ліворуч. Найбільш домінуючою фігурою в сім'ї, як правило, є мати сина (бабуся), яка займає крайнє праве становище («завжди права»), зображена густо заштрихованою фігурою, що викликає автора малюнка тривогу. Навіть батько – Лев (центральна фігура) не викликає такої тривоги, мати – левиця, разом з дитиною, займає підкорене нижнє становище.

Рис. 2. «Я та оточуючі мене люди»

Домінуюча фігура справа – мати (заштрихована ведмедичка) сина («ТАТО-Лев»). «Я-тепер» із закритими очима (перцептивний захист) в таких «опікуючих умовах» регресує до «я-маленького», що зображується на руках у мами-Левиці. Зверху, над головою, в гамаку – старша сестра. У даній сім'ї особистість розщеплена на дві – дорослу інфантильну «Я-тепер» і «я-маленьку», яку носять на «ручках». Злитість фігур вказує на дію родових, кланових взаємин, де стирається межа між членами родини: батько, мати, бабуся, дитина злиті в одну фігуру, що

підсилює гіперопіку і не дає можливості сепарації (відокремлення) дитини в сім'ї.

Дитиною в цьому випадку є доросла людина – випускниця університету. Порушення меж «Я» і родини супроводжується почуттям залежності, гніву, провини, реальне підґрунтя яких не усвідомлюється. Так, виникає не усвідомлена гра в «Я – маленьке левеня на руках у мами» і «Я – тепер з птахом надії на руці». При цьому є мрії, надії, але відсутнє усвідомлення своїх реальних потреб.

Висновки і подальші перспективи. Основною домінуючою фігурою в українській родині, за результатами нашого дослідження, є жінка, яка починає домінувати, керувати вже не тільки в сім'ї, школі, але й у державі, що негативно відображається на мужності сучасного підростаючого покоління. В дослідженні виділено два типи чоловічої статі: домінуючий чоловік-виробник і чутливий, залежний, але так необхідний дітям педагог.

Ми пропонуємо компромісну модель балансу взаємин чоловіка та жінки, де лідерство, перевага змінюється залежно від конкретної ситуації, наприклад: в побуті домінує жінка, а в соціальних взаєминах, розподілі матеріальних цінностей – чоловік, і навпаки. Компромісна модель родини уможливить визначитись чоловікам та жінкам у взаємостосунках в сім'ї, відчувати чоловікам впевненість як у східному, так і в західному типі родинних взаємин, в певній поляризації України та її положення між Сходом та Заходом.

Список використаних джерел

1. Бодалев А.А. Субъективная значимость другого человека и определяющие её факторы / А.А. Бодалев // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 14. – 1985. – С. 13–16.
2. Кон И.С. Психология половых различий / И.С. Кон // Психология индивидуальных различий. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – С. 78–82.
3. Мясищев В.Н. Проблема отношений человека и её место в психологии / В.Н. Мясищев // Хрестоматия по психологии. – М. : Просвещение, 1987. – С. 146–152.
4. Feldes, D. In. Sochialpsichiatrischeforschung and Praxis. Herausg v. Bach, Feldes, Thom, Weise, Leising, 1976.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bodalev A.A. Sub#ektivnaja znachimost' drugogo cheloveka i opredel#ajushhie ejo faktory / A.A. Bodalev // Vestn. Mosk. un-ta. – Ser. 14. – 1985. – S. 13–16.

2. Kon I.S. Psihologija polovyh razlichij / I.S. Kon // Psihologija individual'nyh razlichij. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1982. – S. 78–82.
3. Mjasishhev V.N. Problema otnoshenij cheloveka i ejo mesto v psihologii / V.N. Mjasishhev // Hrestomatija po psihologii. – M. : Prosveshhenie, 1987. – S. 146–152.

M.V. Semylit. Gender differences of socio-perceptual status of a personality in the group. The article envisages the urgent problem of today which deals with the differentiation weakening the balance of masculine and feminine in the global cultural space. It was depicted the unity and interdependence of the society structure and notions of social status, national specific models of gender identity.

The article reveals psychological determinants which forestall such negative phenomenon as masculine and feminine imbalance at internal regulation and external relation levels. Semantic differential method showed gender feature defining potentialities of a socio-perceptual status of a personality in the group that promotes awareness of the gender conflict nature and permits to create more productive interaction strategies between men and women.

The work with social stereotypes allows reacting differently to the familiar situation and creates new skills of social perception and gender behavior.

Determining the socio-perceptual status of a personality as well as semantic analysis of projective drawings there is formed the participant's ability to use group interaction compromise balance model of relations between men and women which makes it possible in male-female relationships to get a spontaneous contact and meaningful choice.

The status value is determined by three factors: «Activity», «Valence», and «Potentiality». The last factor defines the influence strategy of a personality on the environment that makes it possible (understanding others or internal stress) to obtain such an effect.

Key words: psychology of sex, gender conflict, gender role-play identity, social perception, socio-perceptual status, semantic differential.

Received October 25, 2014

Revised November 21, 2014

Accepted December 08, 2014